

<https://doi.org/10.62837/2026.5.420>

SƏBİNƏ NURİYEVA
ŞƏFİYEVA ARZU MÜSLÜM QIZI,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC)
Xarici Dillər departamentinin Xarici Dillərin
tədrisi mərkəzinin müəllimi

ONLAYN DƏRSLƏRDƏ İNTERNETİN ROLU

Açar sözlər: transformasiya, hiperbola, Viki alətləri, ritorika, Virtual sinif

Ключевые слова: трансформация, гипербола, инструменты Вики, риторика, Виртуальный класс

Key words: transformation, hyperbole, Wiki tools, rhetoric, Virtual classroom

İnterneti nəzərə almadan müasir cəmiyyətin hər hansı aspektini müzakirə etmək bir çox cəhətdən çətindir. Bir çox insanların həyatı rəqəmsal texnologiya ilə o qədər zəngindir ki, bir vaxtlar onlayn və ya oflayn olmaq arasındakı fərq indi internetin daim açıq olduğu bir vəziyyətə uyğun gəlir. Həqiqətən də tez-tez müşahidə olunur ki, gənc nəsillər internet haqqında diskret bir varlıq kimi danışa bilmirlər. Bunun əvəzinə, onlayn təcrübələr gənclərin doğulduğu gündən həyatlarının bir hissəsi olub və oksigen, su və ya elektrik kimi müasir həyatın əsas şərti hesab olunur.

Bir çox şərhçilər üçün internet həmişə mahiyyətə təhsil vasitəsi olmuşdur. Həqiqətən də, bir çox insanlar internetin əsas xüsusiyyətlərinin təhsilin əsas qayğıları ilə sıx uyğunlaşdığını iddia edirlər. Bu gün deyə bilərik ki, internet təhsil informasiya mübadiləsi, ünsiyyət və biliklərin yaradılması ilə məşğuldur.

Beləliklə, internetin bu fəaliyyətlərinin geniş və demək olar ki, ani miqyasda həyata keçirilməsinə imkan vermə qabiliyyətini nəzərə alaraq, internetin təhsilə təsiri başa düşülən şəkildə tez-tez böyük sözlərlə təsvir olunur. Məsələn, Berre A.J “Future Internet” əsərində qeyd edir ki, “ İnternet sadəcə ünsiyyət üçün güclü bir vasitə deyil. Bu, mətbəədən bəri öyrənmə və innovasiya üçün ən güclü qüvvədir. Və bu, Amerikanın bəlkə də ən güclü mübarizəsinin və ən böyük fürsətinin mərkəzindədir: transformasiya dövrü üçün təhsili necə yenidən təsəvvür etmək olar.”[2.səh.58]

Bu cür hiperboladan başqa, internetin təhsil və öyrənmə üçün təsiri ən azı dörd fərqli şəkildə başa düşülə bilər. İnternetin fərdi öyrənmələrə real dünyanın fiziki məhdudiyyətlərindən daha çox azadlıq təklif etmək potensialıdır. Bu, çox vaxt fərdlərin yerli şəraitdən asılı olmayaraq yüksək keyfiyyətli öyrənmə imkanlarından və təhsil təminatından istifadə edə bilməsi ilə yer, məkan, zaman və coğrafiya məhdudiyyətlərinin azaldılması baxımından ifadə edilir. Buna görə də internet təhsilin istənilən vaxt, istənilən yerdə, istənilən tempdə baş tutmasına imkan verən bir vasitə kimi təsvir edilir. Bir çox şərhçilər bu azadlıqları sosial və maddi çatışmazlıqların fəvqünə qədər genişləndirirlər, internet mahiyyətə

demokratikləşdirici vasitə kimi qəbul edilir. Daha azad və ədalətli təhsilə əsaslanan qarşılıqlı əlaqə və təcrübələri dəstəkləmək qabiliyyəti internetin “sonsuz əlaqənin radikal demokratik zonası” kimi əsas keyfiyyətlərini əks etdirir.

İnternetin yeni öyrənmə mədəniyyətini, yəni yuxarıdan aşağıya fərdiləşdirilmiş təlimatdan daha çox aşağıdan yuxarıya kollektiv kəşfiyyat, oyun və innovasiya prinsiplərinə əsaslanan öyrənməni dəstəklədiyi görünür. İnternet onlayn öyrənmənin həyata keçirilməsinə imkan verir və bununla da dərin sosial və mədəni xarakter daşıyan öyrənmə və koqnitiv inkişafın sosial-konstruktivist üsullarını dəstəkləyir. Tez-tez müzakirə edilir ki, internet fərdlərə öz ətraflarından kənarında mövcud olan bilik və təcrübə mənbələrinə geniş imkanlar təqdim edir. İnternet insanlar və geniş sosial mühitlər arasında həqiqi fəaliyyətlər və qarşılıqlı əlaqələr vasitəsilə öyrənməyə dəstək verən güclü bir vasitə kimi görünür.

Bütün bu müxtəlif dəyişikliklər açıq şəkildə XIX və XX əsrlər boyu formalaşmış ənənəvi təhsil təminat və təcrübə formalarına, xüsusən də formal məktəb və universitet təhsilinin institusional rejimlərinə qarşı əsaslı çağırış təşkil edir. Buna görə də bir çox şərhçilər üçün internet dövlət təhsil sistemlərinin monopoliyasına və onların daxilində işləyən peşəkarların şəxsi maraqlarına ziddir. Yuxarıda göstərilən bütün üsullarda internet, şübhəsiz ki, ekspertlər və yeni başlayanlar arasında müəyyən edilmiş təhsil sərhədlərini, biliyin istehsalı və istehlakını, həmçinin öyrənmə vaxtı və yerini yoxlayır. Təhsilin təmin edilməsi baxımından internet bir sıra köklü şəkildə fərqli öyrənmə təcrübələri və dəyişdirilmiş sosial münasibətlərlə əlaqələndirilir.

İnternet, şübhəsiz ki, təhsil ictimaiyyətində davamlı müzakirələrə və narahatlıqlara səbəb olmuşdur. Bir tərəfdən, bir çox təhsil işçiləri internet əsrinin tələblərinə cavab verən şəkildə məktəb və universitet anlayışlarını yenidən düşünmək və yenidən təsəvvür etməklə məşğuldurlar. Son onillikdə internetdə bacarıqlı öyrənmələrin xüsusiyyətlərinə və onlayn biliklərə daha yaxşı uyğun gələn təhsil müəssisələrinin inkişafı üçün müxtəlif təkliflər olmuşdur. R.M. Əliquliyevin dediyi kimi, internet əsri üçün məktəbləri və universitetləri yenidən kəşf etmək vəzifəsi təkcə “öyrənməyin vacib olanı yenidən düşünməyi” deyil, həm də “öyrənməyi yenidən düşünməyi” əhatə edir [1, s.48].

Elektron təhsilin bir çox erkən formaları əsasən təlim məzmununun birtərəfli çatdırılmasını əhatə edirdi və bununla da distant təhsilin ənənəvi yazışma formalarını təkrarlayırdı. Bu proqramlar (bu günə qədər davam edir) elektron poçt, bülleten lövhələri və digər kommunikasiya sistemləri şəklində interaktivliyin müəyyən formaları ilə dəstəklənsə də, onlayn məzmunun idarə edilməsi sistemlərinə əsaslanırlar. Məzmunun çatdırılmasının bu formaları ilə yanaşı virtual əlaqə sinif otaqlarının davamlı inkişafıdır. Çox vaxt bu virtual məkanlar canlı təlimin və rəyin sinxron formalarını dəstəkləmək üçün nəzərdə tutulub, öyrənmələr mühazirələrə qulaq asa, videolara və vizual təqdimatlara baxa, eyni zamanda mətn və səs vasitəsilə

digər öyrənənlərlə əlaqə saxlaya bilərlər. Virtual sinif otağının digər asinxron formaları, audio yazılar və mühazirələrin mətn transkriptləri, əlavə oxunuşlar və müzakirə forumları kimi resursların əldə oluna və paylaşıla biləcəyi rəqəmsal məkanlar şəklində mövcuddur. Bu e-təhsil formaları 1990-cı illərdən bəri inkişaf etdirilməkdə davam edir, bütün kiberməktəblər və onlayn universitetlər hazırda bütün dünyada təhsil sistemlərinin yaxşı qurulmuş xüsusiyyətlərinə malikdir.

Bu e-təhsil nümunələri məktəb və universitetlərin əsas strukturunu və prosedurlarını təkrarlasa da, son 20 il ərzində internet dəstəklə müxtəlif digər təhsil modelləri ortaya çıxıb. İnternet-əsaslı təhsilin ən tanış formalarından biri Vikipediya onlayn ensiklopediyasının nümunəsində göstəriləndi kimi məlumat və biliyin kollektiv şəkildə yaradılmasıdır. Onun dəqiqliyi və əhatə dairəsi ilə bağlı davam edən mübahisələrə baxmayaraq, Vikipediyanın təhsil əhəmiyyəti kifayət qədərdir. Geniş informasiya resursu olmaqla yanaşı, istifadəçilərin məzmunu töhfə vermək və təkmilləşdirmək qabiliyyəti Vikipediya kimi viki alətlərini əhəmiyyətli bir təhsil alətinə çevirir. İndi bir çox pedaqoqlar arasında belə bir inanc var ki, Vikipediya kimi kütləvi istifadəçi əsaslı proqramlar fərdlərə əvvəlkindən daha şəxsi mənalı və ictimai əhəmiyyət kəsb edən öyrənmə fəaliyyətləri ilə məşğul olmağa imkan verir [3, s.102].

Viki alətlərinin bu xüsusiyyətləri peşəkar şəkildə hazırlanmış təhsil materiallarını heç bir ödəniş etmədən onlayn əlçatan etmək üçün nəzərdə tutulan daha geniş Açıq Təhsil Resursu hərəkatinə uyğundur. Bu şəkildə hesab edilir ki, Massaçusets Texnologiya İnstitutundakı kursların demək olar ki, 80 faizinin məzmunu bu pulsuz istifadə əsasında mövcuddur. Oxşar öhdəliklərə Yale və Oksford kimi dünya səviyyəli universitetlərdən tutmuş yerli icma kolleclərinə qədər müxtəlif institutlarda rast gəlmək olar. Bütün bu hallarda, seminar qeydləri, podkastlar və mühazirələrin videoları kimi kurs materialları, əksəriyyəti başqa cür iştirak edə bilməyən bütün dünya üzrə öyrənənlər toplusu ilə onlayn paylaşılır. Ən əsası (Vikipediyada olduğu kimi), Açıq Təhsil Resurslarının vurğulanması təkcə fərdlərə təqdim olunmuş materiallardan istifadə etməyə icazə vermək deyil, həm də bu resursların tələb olunduğu təqdirdə dəyişdirilməsini və düzəlişlərini təşviq etməkdir. Məsələn, Böyük Britaniya Açıq Universitetinin geniş OpenLearn layihəsi fərdi istifadəçilərə bu resursları istədikləri kimi uyğunlaşdırmaq dəvəti ilə qurumun bütün kurikulum materiallarına pulsuz onlayn girişi təmin edir.

COVID-19 böhranı bütün dünyada təhsil sistemlərini üzbəüz tədrisə alternativlər tapmağa məcbur etdi. Nəticədə, onlayn tədris və öyrənmə müəllimlər və tələbələr tərəfindən görünməmiş miqyasda istifadə edilmişdir. Peyvənd mövcud olana qədər infeksiyanın yeni dalğalarına cavab vermək üçün gələcəkdə kütləvi və ya lokallaşdırılmış qapanmalar yenidən tələb oluna biləcəyi üçün hökumətlər üçün hansı siyasətlərin onlayn öyrənmənin effektivliyini maksimum dərəcədə artırma biləcəyini müəyyən etmək çox vacibdir. Bu siyasət haqqında qısa məlumat müntəzəm üz-üzə

təlim keçirilə bilmədiyi zaman onlayn təhsilin potensialını artırmaqda tələbələrin öyrənməyə münasibətinin rolunu araşdırır. Valideynlər və müəllimlər şagirdlərin bu mühüm münasibətləri inkişaf etdirmələrində əsas rol oynadığından xüsusən də indiki vəziyyətdə, məqsədyönlü siyasət müdaxilələri valideynlərin yükünü azaltmaq və müəllimlərə və məktəblərə rəqəmsal öyrənmədən maksimum yararlanmaqda kömək etmək məqsədi ilə hazırlanmalıdır.

Tələbələr pandemiya zamanı kütləvi şəkildə onlayn öyrənməyə keçdikcə, internetə qoşulan cihazlara çıxış tələbələrin yeni öyrənmə mühitlərində səmərəli iştirak etmələri üçün tələb oldu. Yuxarıda təsvir edilən pandemiya əvvəlki məlumatlar göstərir ki, bütün tələbələr bu uzaq sinif otaqlarından yararlanma bilməyəcəklər və bu, valideynlərinin gəlirləri və ya təhsil səviyyəsi aşağı olan tələbələrin daha yüksək faizinə aiddir.

COVID-19 internetdə ən yaxşı və ən pis olanı parlaq şəkildə nümayiş etdirdi. İnternet bəzi insanların evlərini tərk etmədən təhlükəsiz şəkildə işləməsini, məktəbə getməsini və yaxınları ilə ünsiyyət qurmasını asanlaşdırdı. Bəzi bölgələrdə gündəlik həyatın demək olar ki, hər tərəfini pozan pandemiya baxmayaraq, bu şanslı şəxslər qeyri-adi dərəcədə normallıq və təhlükəsizlik səviyyəsini qoruyub saxladılar.

İnternetin artan təhsil əhəmiyyəti ilə bağlı digər mühüm məsələ onlayn məlumatların sosial həyatı müəyyənləşdirməklə yanaşı, təsvir etmə yollarıdır. İnternet, şübhəsiz ki, məlumat bazalarının, məlumatların öyrənilməsinin, analitikanın və alqoritmlərin əhəmiyyətini genişləndirdi, təşkilatlar və qurumlar məlumatların davamlı toplanması, birləşdirilməsi və (yenidən) təhlili vasitəsilə getdikcə daha çox fəaliyyət göstərir. Ən başlıcası, internet bu məlumat işinin kütləvi, ümumiləşdirilmiş miqyasda həyata keçirilməsinə imkan verir. İndi biz kompüterləşdirilmiş sistemlərin “insanlar, əşyalar və onların qarşılıqlı əlaqələri tərəfindən istehsal olunan böyük miqdarda məlumatı” əlçatan etdiyi Böyük Məlumat dövründə yaşayırıq.

İnternet və təhsilin kommersionlaşdırılması və özəlləşdirilməsi gündən-günə artır. İnternet əsaslı təhsilin böyüməsində kommersion və özəl aktorların rolunun tanınması zərurətidir. Qlobal təhsil/teknologiya bazarının onlayn təhsilə artan özəl kapital sərmayəsi ilə 7 trilyon dollardan yuxarı olduğu təxmin edilir. Pearson, Cengage və McGraw-Hill kimi bir sıra çoxmillətli kommersion maraqları indi saysız-hesabsız kiçik kommersion konsernləri və bir sıra qeyri-kommersion təşkilatları ilə rəqabət apararaq e-təlim və onlayn tədris və təlimlərin təmin edilməsi biznesində ciddi şəkildə iştirak edir. Şübhəsiz ki, internet əsaslı təhsil, təhsilin dövlət tərəfindən idarə olunan, dövlət sektoru institutlarının himayəsində olduğu planlı iqtisadiyyat modelindən fərqli bir gedişi göstərir.

Onlayn təhsilin bir çox formalarının öyrənməni rəqabətli bir cəhd kimi çərçivəyə saldığını da söyləmək olar. Aydın ki, “İnternet və təhsil” mövzusunda ehtiyatla yanaşmaq lazımdır. Hal-hazırda internet və təhsili əhatə edən transformasiya və dəyişikliyin nikbin ritorikası daha yaxşı qəbul edilməlidir. Nəhayət, daha çox

fərdiləşdirilmiş, elitist, rəqabətədavamlı, bazara əsaslanan, hər yerdə mövcud olan və de-emosionallaşdırılmış təhsil fəaliyyəti formalarından üstünlük əldə edəcək çoxlu insanlar var. İnternet aydın şəkildə bu anda onlayn öyrənən milyonlarla insan üçün əlçatanlığı təmin edir.

NƏTİCƏ

Məqalədə ingilis dilinin tədrisində onlayn platformalarından istifadə qaydaları və internetin insanların təhsil həyatında oynadığı rol haqqında məlumatlar toplanılıb. Mövzumuza məxsus araşdırmalara əsasən aşağıdakı nəticələr əldə edilmişdir:

1. Müasir dünyamızın dəyərli şəbəkəsi sayılan interneti ingilis dilinin yayılmasında ən böyük amillərdən biri kimi görə bilərik. Bu gün hər kəs İnformasiya texnologiyalarından həddindən artıq istifadə edir, bu texnologiyaların dillərinin ingiliscə olması və getdikcə daha çox istifadə edilməsi ingilis dilinin yayılmasını daha da sürətləndirir.

2. İnternet ilk dəfə 1969-cu ildə Amerika Birləşmiş Ştatları Təhlükəsizlik nazirliyi tərəfindən işlənmiş ARPAnet layihəsi çərçivəsində qurulmuş, get-gedə daha da inkişaf etdirilib, indiki halına gətirilmişdir.

3. KİV eləcə də internet cəmiyyətin düşüncələrinə təsir etməkdə çox güclüdür. Onlar insanlara yanlış məlumat ötürüb, onlarda cəmiyyətə qarşı nifrət, kin kimi mənfi hislər yarada bilərlər.

4. İnternet bir neçə önəmli xüsusiyyəti özündə daşıyır. Buna misal olaraq əlyətərlilik, hipermətn, multimedia, hüdudsuzluq kimi özəllikləri nümunə kimi göstərə bilərik.

5. İnternetin istifadəsi nəticəsində ictimaiyyətdə “Sosial Media” yaranmışdır və bu sosial media insanların bu günkü həyatında mühüm rol oynayır. Sosial mediada insanlar fikirlərini bölüşə bilir, başqalarıyla ünsiyyət qura bilir, yeni dostluqlar yarada bilirlər. Lakin Sosial medianın müsbət cəhətləri ilə yanaşı mənfi cəhətləri də vardır. Məsələn, yanlış məlumatlandırmaq, auditoriyanı çaşdırmaq və s.

6. İnternet insanların təhsil həyatına öz təsirini göstərmişdir. Ümumiyyətlə artıq, şagird və ya tələbələr istədikləri vaxt internetdən istifadə edərək dərslərə hazırlaşmağa bilər, internet resurslarından yararlanmağa bilərlər. İnternet insanların təhsil dəyərlərinə təsir göstərir, hətta artıq həmin dəyərləri dəyişir. İnternet yeni öyrənmə mədəniyyətini yaradır. Covid-19 pandemiyası ərzində isə internetin istifadəsi bütün dünyada qloballaşdı. Artıq insanlar istəmədən belə internetdən istifadə etmək məcburiyyətində idilər. Beləliklə bu pandemiya ərzində tələbələr kütləvi şəkildə onlayn tədrisə keçdilər. İnternet bəzi insanların evlərini tərk etmədən rahat şəkildə işlərini və ya təhsillərini davam etdirmələrini asanlaşdırdı.

Ədəbiyyat
Azərbaycan dilində

1.Əliquliyev R.M., Mahmudov R.Ş. İnternet fenomeninə çoxaspektli baxış. Ekspres informasiya. İnformasiya cəmiyyəti seriyası, Bakı, “İnformasiya Texnologiyaları” nəşriyyatı, 2010, 96 s

İngilis dilində

2.Berre A.J., Gómez-Pérez A., Tutschku K. Future Internet – FIS 2010: Third Future Internet Symposium, Berlin, Germany, 2010, Proceedings, 157 p

3.David Crystal, English as a global language, Cambridge University, 229 s

Tim Berners Lee, “Weaving the Web: The Original Design and Ultimate Destiny of the World Wide Web”. HarperBusiness, 2000, 246 p

Rus dilində

4.Арбатов Г.А. «Современные США»>> Энциклопедический словарь, <<ПЛ» - Москва, 1988 г.

5.Ларин В. <<Лондонский Дневник», <<ПЛ» - Москва, 1983 г.

6.Павлоцкий В.М. «Знакомимся с Америкой», «Оракул» Санкт-Петербург, 1997 г.

7. Расторгуева Т.А. «History of English» - Москва, 1983.

8.Тоффлер Э. Третья волна, М.: ООО Издательство АСТ, 1999, 784 с

S.Nuriyeva
Shafiyeva Arzu Muslim

THE ROLE OF THE INTERNET IN ONLINE CLASSES
SUMMARY

The article collects information about the rules for using online platforms in teaching English and the role of the Internet in people's educational lives.

The author analyzes the Internet, which is considered a valuable network of our modern world, as one of the biggest factors in the spread of the English language. The fact that the languages are in English on this network and its increasing use accelerates the spread of the English language.

The author of the article emphasizes that the Internet was first established in 1969 within the framework of the ARPAnet project developed by the United States Department of Homeland Security, and has been gradually developed and brought to its current form. The media, as well as the Internet, are very powerful in influencing the thoughts of society.

This network has several important features. For example, the author was able to show features such as accessibility, hypertext, multimedia, and borderlessness.

The article emphasizes the emergence of "Social Media" in society as a result of the use of the Internet and its important role in people's lives. The author shows that

on social media, people can share their thoughts, communicate with others, and make new friends. However, along with the positive aspects of social media, there are also negative aspects. For example, misinformation, misleading the audience, etc.

The article also notes the impact of the Internet on people's educational lives. The author notes that now students can prepare for classes using the Internet at any time and benefit from Internet resources. The Internet affects people's educational values, and even changes those values. During the pandemic, students massively switched to online learning. In this direction, the Internet has made it easier for some people to continue their work or education comfortably without leaving their homes.

**С.НУРИЕВА
ШАФИЕВА АРЗУ МУСЛИМ,**

РЕЗЮМЕ

В статье собрана информация о правилах использования онлайн-платформ в преподавании английского языка и роли Интернета в образовательной жизни людей. Автор анализирует Интернет, который считается ценной сетью нашего современного мира, как один из важнейших факторов распространения английского языка. Тот факт, что на этой сети представлены языки на английском языке, и её растущее использование ускоряют распространение английского языка. Автор статьи подчеркивает, что Интернет был впервые создан в 1969 году в рамках проекта ARPAnet, разработанного Министерством внутренней безопасности США, и постепенно развивался и достиг своей нынешней формы. Средства массовой информации, как и Интернет, обладают очень мощным влиянием на мышление общества. Эта сеть имеет ряд важных особенностей. Например, автор смог показать такие особенности, как доступность, гипертекст, мультимедиа и безграничность.

В статье подчеркивается появление «социальных сетей» в обществе в результате использования Интернета и его важная роль в жизни людей. Автор показывает, что в социальных сетях люди могут делиться своими мыслями, общаться с другими и заводить новых друзей. Однако наряду с положительными аспектами социальных сетей существуют и отрицательные. Например, дезинформация, введение аудитории в заблуждение и т. д.

Ф в любое время готовиться к занятиям, используя интернет, и пользоваться его ресурсами. Интернет влияет на образовательные ценности людей и даже меняет эти ценности. Во время пандемии студенты массово перешли на онлайн-обучение. В этом направлении интернет облегчил некоторым людям возможность комфортно продолжать свою работу или учебу, не выходя из дома.

Rəyçi: Fil.f.d. dos.,G.Şirəliyeva